

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

Кафедра української філології та суспільних дисциплін

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ ОСВІТИ НА ВОЛИНІ

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальність 015 Професійна освіта (Деревообробка)

освітньо-професійна програма Професійна освіта (Деревообробка)

Кременець - 2017

Собчук В.Д. «Історія освіти на Волині» робоча програма з нормативної дисципліни для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 015 Професійна освіта (Деревообробка). Кременець: 2017. 18 с.

Розробник: Собчук Володимир Дмитрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри української філології та суспільних дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри української філології та суспільних дисциплін

Протокол № 1 від 30.08.2017 року

Завідувач кафедри
української філології та суспільних
дисциплін

(підпис)

В. Василюшин

1. ВСТУП

Анотація. Волинь як один з історичних країв України; джерела з історії освіти і школи в регіоні; культурно-освітні процеси на Волині від середньовіччя до сьогодення; ключові події історії освіти; найголовніші навчальні заклади краю; сучасні вітчизняні і зарубіжні дослідження культурно-освітніх процесів на Волині.

Ключові слова: братська школа, Волинська гімназія, Волинська губернія, Волинська духовна семінарія, Волинська земля, Волинська область, Волинське воєводство, Волинський ліцей, Волинь, вчительська семінарія, двокласна школа, Добрилове Євангеліє, другокласна школа, духовна семінарія, духовне училище, Едукаційна комісія, ешива, жіноче єпархіальне училище, історичний край, кальвіністська школа, комерційне училище, конвікт, Кременецька граматика, Кременецький братський монастир, Кременецький ліцей, Кременецький педагогічний інститут, Кременецький учительський інститут, Луцька братська школа, Луцьке Євангеліє XIV ст., Луцький псалтир 1384 р., освітній округ, Острозька академія, Острозька Біблія, парафіяльна школа, педагогіум, Пересопницьке Євангеліє, повітова школа, Радзивіллівський літопис, социніанська школа, талмуд-тора, хедер, церковно-вчительська школа, церковнопарафіяльна школа, школа грамоти.

2. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	<i>нормативна</i>	
Модулів – 2	Спеціальність: 015 Професійна освіта (Деревообробка) Освітньо-професійна програма Професійна освіта (Деревообробка) Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		<i>1-й</i>	-
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання аудиторних – 2 самостійної роботи – 3,3		<i>1-й</i>	-
		Лекції	
		<i>16 год.</i>	-
		Практичні, семінарські	
		<i>18 год.</i>	-
		Лабораторні	
		-	-
	Самостійна робота		
<i>56 год.</i>	-		
Вид контролю – <i>залік</i>			

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи

для денної форми навчання: 38% – 62%;

3. МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета:

- 1) опанувати культурно-освітню спадщину Волині як одного з історичних країв України;
- 2) розвинути потребу і вміння аналізувати й оцінювати культурно-освітні процеси і явища та визначати їхнє місце в поступі цивілізації;
- 3) формувати регіональну й локальну ідентичність.

Завдання:

- 1) вивчити культурно-освітні процеси на Волині від давнини до сьогодення;
- 2) розвинути дослідницькі навички тлумачення фактів культурно-освітнього життя;
- 3) стимулювати інтерес до минулого для забезпечення інтелектуальним заняттям з метою уникання фрустрації;
- 4) прививати цінності, шановані в сучасному громадянському суспільстві.

Компетентності,

на формування яких спрямована навчальна дисципліна

Інтегральної компетентності

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в професійній освіті, що передбачає застосування теорій і методів педагогічної науки та інших наук відповідно до спеціалізації Деревообробка і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 6. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 11. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Фахові компетентності

ФК 4. Здатність до рефлексії й осмислення власних та інших систем професійних цінностей; розвитку професійних здібностей та практичних навичок.

ФК 14. Здатність до творчого процесу: генерування ідей, висування гіпотез, асоціативного мислення тощо.

ФК 15. Здатність до критичного аналізу власної педагогічної діяльності, до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання і саморозвитку.

Програмні результати

ПРН1. Володіти українською та іноземною мовами в обсязі тематики, зумовленої професійними потребами; правильно використовувати мовні засоби залежно від комунікативних намірів, сфери й мети спілкування; коректно вести дискусію; реалізовувати на практиці засоби вербального образотворення; грамотно підготовлювати та редагувати тексти професійного змісту, документи різного типу.

ПРН 4. Знати сутність основних проблем історії та сучасного буття; визначати витoki української нації та її місця в загальнолюдських процесах; пояснювати суспільно-економічні, політичні, культурні та релігійні процеси історичного розвитку; аналізувати історичні події; концептуалізувати процеси розбудови сучасної незалежної Української держави.

ПРН 5. Здійснювати ретроспективний аналіз становлення та розвитку освітніх процесів у закладах освіти, визначати їх історичні, філософські психолого-педагогічні основи, вміти застосовувати досвід педагогічних традицій та освітніх досягнень.

ПРН 9. Уміти обробляти дані з використанням інформаційних та комунікаційних технологій; використовувати бібліотеки, інформаційні бази даних, Інтернет ресурси для пошуку і аналізу необхідної інформації.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

ВСТУП. ОСВІТА НА ВОЛИНІ ДО КІНЦЯ XVIII СТ.

Тема 1.1. Вступ до курсу освіти на Волині

Предмет і завдання курсу

Волинь як один з історичних країв України. Історичне районування України. Критерії районування. Територія Волині як історичного краю. Ядро і периферія Волині як історичного краю. Назви краю.

Джерела з історії освіти і школи на Волині. Державні і відомчі архіви. Публікації архівних джерел. Мемуарна література.

Дослідження з історії культурно-освітніх процесів на Волині.

Тема 1.2. Освіта і школа середньовічної Волині

Історичні умови культурно-освітніх процесів. Формування Волині як одного з історичних країв України. Державотворчі процеси в регіоні. Край у складі Русі. Утворення окремих князівств. Волинь у Галицько-Волинській державі. Волинь у Великому князівстві Литовському. Назви території і населення.

Поширення на Волині писемності та освіти. Витоки писемності і книжної мови слов'ян. Слов'янська азбука. Поширення писемності. Матеріал для письма. Грамотність населення. Православні церкви і монастирі як осередки репродукування грамотності. Міські парафіяльні школи при католицьких костелах.

Книжна культура середньовічної Волині. Літописання на Волині. Галицько-Волинський літопис XIII ст. Радзивілівський літопис кін. XV ст. Монастирі як осередки книгописання. Найвидатніші пам'ятки книжної культури Волині. Добрилове Євангеліє 1164 р. Луцьке Євангеліє XIV ст. Луцький псалтир 1384 р. Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 рр. Сучасні факсимільні видання пам'яток книжної культури.

Тема 1.3. Освіта і школа ранньомодерної Волині

Історичні умови розвитку освіти. Волинь як складова частина Речі Посполитої. Адміністративно-територіальний устрій. Економічне і соціальне життя. Релігійне й культурне обличчя краю. Православна і Католицька церкви на Волині. Реформаційні рухи. Берестейська церковна унія. Заснування нових монастирів. Поява книгодрукування. Спустошення Волині війнами середини й другої половини XVII ст. Волинь наприкінці XVII та у XVIII ст. Зміцнення позицій Католи-

цької церкви. Перехід православного населення в унію. Посилення полонізації краю. Конфесійний характер освіти.

Православні школи. Грамотність населення. Домашня освіта. Парафіяльні школи. Монастирі як осередки освіти. Мандрівні дяки-вчителі. Братські школи. Луцька братська школа. Школа і друкарня Кременецького братського монастиря. Шкільні підручники. «Буквар» Івана Федорова. «Граматика» Мелетія Смотрицького. Кременецька граматика. Політика держави щодо руських шкіл.

Острозький культурно-освітній осередок. Василь-Костянтин Острозький. Острозька академія. Видавнича діяльність острозького осередку. Острозька Біблія.

Унійні школи. Кафедральна школа. Культурно-освітня діяльність василіанських монастирів. Типи монастирських шкіл. Освітні заклади Почаївського монастиря. Друкарня Почаївського монастиря. Початкові парафіяльні школи.

Навчальні заклади католицької церкви. Парафіяльні школи. Кременецький францисканський монастир і його школа. Освітня діяльність чернечих орденів. Луцький, Острозький і Кременецький єзуїтські колегіуми. Конвікти.

Протестантські навчальні заклади. Кальвіністські школи. Социніанські школи. Академія в Киселині. Протестантська школа в Гощі.

Освіта в єврейських громадах Волині. Євреї як окрема етноконфесійна група населення. Система єврейських шкіл (хедер, талмуд-тора і єшива).

Школи Едукаційної комісії. Система закладів освіти. Окружні і підокружні школи на Волині. Окружна школа в Кременці.

Освітні подорожі волиняків. Вихідці з Волині в університетах Європи та Західній і Києво-Могилянській академіях.

Змістовий модуль 2

ОСВІТА НА ВОЛИНІ В ХІХ – ХХІ ст.

Тема 2.1. Освіта і школа на Волині в ХІХ – на початку ХХІ ст.

Історичні умови розвитку освіти. Доля Волині під час поділів Речі Посполитої. Адміністративно-територіальний поділ, економічне життя і соціальний устрій краю в Російській імперії. Польське повстання 1830–1831 рр. на Волині та його наслідки. Модернізаційні процеси кінця ХІХ – початку ХХ ст. Русифікація краю.

Система освіти в Російській імперії. Освітня реформа початку ХІХ ст. Навчальні округи. Система закладів освіти (початкові школи, повітові училища, гімназія та університет).

Волинська гімназія і Волинський ліцей у Кременці (1805–1833). Тадеуш Чацький і Гуго Колонтай як творці Волинських Афін. Матеріальне забезпечення закладів освіти. Структура гімназії і ліцею. Школа присяжних геометрів. Школа практичних механіків. Бібліотека і друкарня. Навчальний план гімназії і ліцею. Педагогічний персонал. Учнівський колектив і його життя. Конвікти. Перетво-

рення Кременця в провідний осередок культурно-освітнього життя Правобережної України. Ліквідація ліцею.

Церковні заклади освіти. Волинська духовна семінарія. Навчальний план закладу. Педагогічний персонал. Семінарія і краєзнавчий рух на Волині. Чоловічі духовні училища. Волинське жіноче училище духовного відомства в Житомирі. Волинське жіноче єпархіальне училище в Кременці. Церковнопарафіяльні школи. Двокласні школи.

Професійна освіта. Сільськогосподарські школи в селах Лідихів і Білокринця. Кременецьке комерційне училище.

Підготовка вчителів народних шкіл. Положення 1870 р. про вчительські семінарії. Острозька і Дедеркальська вчительські семінарії. Волинська єпархіальна церковно-вчительська школа. Другокласні церковно-вчительські школи.

Тема 2.2. Освіта на Волині між двома світовими війнами

Загальна характеристика періоду. Волинь під час Першої світової війни і революції. Поділ Волині на польську і радянську частини. Модернізаційні процеси на Волині та наслідки їх.

Культурно-освітні процеси на Волині в умовах Першої світової війни і революції (1914–1920). Зміни в системі освіти, запроваджені Тимчасовим урядом. Українізація навчальних закладів. Гімназія в Кременці.

Освіта на Волині в складі Польщі (1921–1939). Система навчальних закладів міжвоєнної Польщі. Полонізація освіти. Кременецький ліцей. Матеріальне забезпечення закладу. Навчальний план. Склад учителів та учнів. Приватні навчальні заклади. Українські гімназії. Волинська духовна семінарія в Кременці.

Освіта на Волині під владою більшовиків (1921–1941). Запровадження радянської системи освіти. Мережа навчальних закладів. Ліквідація неписьменності.

Тема 2.3 Освіта і школа на Волині кін.30-х рр. XX – поч.XXI ст.

Культурно-освітні процеси в регіоні під час Другої світової війни. Радянізація освіти і школи Західної Волині (вересень 1939 – червень 1941 рр.). Реорганізація системи освіти. Українізація освіти. Відкриття вчительських інститутів. Кременецький учительський інститут. Політика німецьких окупантів у галузі освіти і школи. Освіта в умовах розгортання на Волині руху Опору.

Освіта на Волині в середині й другій половині XX ст. Ліквідація наслідків війни і завершення радянізації. Система освіти. Розширення мережі вищих навчальних закладів. Підготовка педагогічних кадрів. Педагогічні інститути в Кременці і Луцьку. Педагогічні училища. Кременецьке педагогічне училище.

Культурно-освітні процеси в регіоні в умовах незалежної України. Розши-

рення мережі вищих навчальних закладів. Острозька академія. Відродження вищої школи в Кременці.

5. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	Денна форма						Заочна форма						
	Усього	У тому числі					Усього	У тому числі					
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1													
Змістовий модуль 1. ВСТУП. ОСВІТА НА ВОЛИНІ ДО КІНЦЯ ХVІІІ СТ.													
<i>Тема 1.1. Предмет і завдання курсу</i>	9	2	2	-	-	5							
<i>Тема 1.2. Освіта і школа середньовічної Волині</i>	9	2	2	-	-	5							
<i>Тема 1.3. Освіта і школа ранньомодерної Волині</i>	18	4	4	-	-	10							
Разом за змістовим модулем 1	36	8	8			20							
Змістовий модуль 2. ОСВІТА НА ВОЛИНІ В ХІХ - на початку ХХІ ст.													
<i>Тема 2.1. Освіта і школа на Волині в ХІХ - на</i>	18	4	4	-	-	10							
<i>Тема 2.2. Освіта на Волині між двома світовими</i>	9	2	2	-	-	5							
<i>Тема 2.3. Освіта і школа на Волині кінця 30-х рр. ХХ - початку ХХІ</i>	9	2	2	-	-	5							
<i>Підсумкове заняття</i>	2	-	2	-	-	-							
Разом за змістовим модулем 2	38	8	10			20							
Усього годин:	74	16	18	-	-	40							
Модуль 2													
Індивідуальне науково-дослідне завдання	16	-	-	-		16							
Усього годин:	90	16	18	-		56							

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет і завдання курсу	2
2	Освіта і школа середньовічної Волині	2
3-4	Освіта і школа ранньомодерної Волині	4
5-6	Освіта і школа на Волині в XIX - на початку XX ст.	4
7	Освіта на Волині між двома світовими війнами	2
8	Освіта і школа на Волині кін. 30-х рр. XX - поч. XXI ст.	2
9	Підсумкове заняття	2

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет і завдання курсу	5
2	Освіта і школа середньовічної Волині	5
3	Освіта і школа ранньомодерної Волині	10
4	Освіта і школа на Волині в XIX - на початку XX ст.	10
5	Освіта на Волині між двома світовими війнами	5
6	Освіта і школа на Волині в кін. 30-х рр. XX - на поч. XXI ст.	5
	Разом	40

8. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювання писемного джерела з історії освіти на Волині.
2. Історичний портрет культурно-освітнього діяча регіону (за вибором) обсягом 3—4 стор. (сторінка - 300-320 слів комп'ютерного набору 14-м кеглем через 1,5 інтервалу).
3. Огляд публікацій із проблематики історії освіти обсягом 3-4 стор.
4. Історія навчального закладу (за вибором).
5. Повідомлення на студентську наукову конференцію за результатами власного дослідження з історії освіти на Волині обсягом 3-4 стор.

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Лекції, семінари, індивідуальні науково-дослідні завдання; пояснювально-ілюстративні, проблемні та частково-пошукові методи з використанням аудіові-

зуальних засобів, спеціалізованого програмного забезпечення освітнього процесу, електронних бібліотек та архівів, онлайн-енциклопедій, -словників і -баз даних.

10. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточне оцінювання, оцінка самостійної та індивідуальної роботи, підсумкове тестування, залік.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточне тестування та самостійна робота						ІНДЗ	Тест	Сума
Змістовий модуль № 1			Змістовий модуль № 2					
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6			
6	6	12	12	6	6	12	40	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практи-	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
66-74	D	задовільно	
60-65	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Опорні конспекти лекцій, розробки семінарських занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи.

13. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. *Артемова Л. В.* Історія педагогіки України : підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. - Київ, 2006.
2. *Любар О. О., Стельмахович М. Г., ФеДоренко Д. Т.* Історія української школи і педагогіки : навч. посібн. - Київ, 2006.

Допоміжна література

До всього курсу

1. *Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф.* Україна від найдавніших часів до сьогодення : Хронологічний довідник. - 2-е вид., доповн., доопрац. - Київ, 2005.
2. *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви : у 4 т., 5 кн. - Київ, 1998. Енциклопедія історії України : у 10 т. - Київ, 2003-2013.
3. Енциклопедія українознавства. Словникова частина : в 11 т. - Перевид. в Україні. - Львів, 1993-2003.
4. Історичний атлас України / авт. *Ю. І. Лоза*. - Київ, 2015.
5. Історія української культури : у 5 т., 9 кн. - Київ, 2001-2012.
6. Релігія і церква в історії Волині : збірн. наук. пр. - Кременець, 2007.
7. Слово про Кременець. - Жовква 2013.
8. *Собчук В.* Історична Волинь : Північний Захід України в регіональному та локальному вимірах минулого. - Кременець, 2017.
9. Студії і матеріали з історії Волині. 2009. - Кременець, 2009.
10. Студії і матеріали з історії Волині. 2012. - Кременець, 2012.
11. Студії і матеріали з історії Волині. 2013. - Кременець, 2015.
12. *Чернихівський Г. І., Легкун О. Г.* Портрети пером : статті, есеї, рецензії. - Кн. 2. - Кременець; Тернопіль, 2003.

До змістового модуля 1

1. *Горін С.* Монастирі Західної Волині (друга половина XV - перша половина XVII століть). - Львів, 2007.
2. *Гудзяк Б.* Криза і реформа : Київська митрополія, Царгородський патріархат і генез 15 Берестейської унії / пер. з англ. - Львів, 2000.

3. *Зизаній Л.* Граматика словенська / підгот. факсим. вид. та дослідж. пам'ятки *В. В. Німчука*. Київ, 1980.
4. *Ісаєвич Я.* Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. - Львів, 2002.
5. *Ісаєвич Я. Д.* Братства та їх роль в розвитку української культури XVI - XVII ст. - Київ, 1966.
6. Києво-Могилянська академія в іменах, XVII - XVIII ст. : енцикл. вид. - Київ, 2001.
7. Князі Острозькі / під наук. ред. *І. Тесленка*. - Київ, [2014].
8. *Крип'якевич І.* Галицько-Волинське князівство. - 2-е вид., із змінами і доповн. - Львів, 1999.
9. *Кучінко М. М.* Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині (від палеоліту до середини XIV ст.). - Луцьк, 1994.
10. Літопис руський. За Іпатським списком / пер. з давньорус. - Київ, 1989.
11. Луцьке Хрестовоздвиженське братство - інституційний розвиток та місце в суспільному русі України та Білорусі : матеріали міжнар. наук. конф. - Луцьк, 2017.
12. *Мицько І. З.* Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). - Київ, 1990.
13. *Огієнко І.* Костянтин і Мефодій, їх життя і діяльність : історично-літературна монографія. - Вінніпег, 1970.
14. Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI — початок XVIII ст.) : тексти і дослідження. - Київ, 1988.
15. Пересопницьке Євангеліє 1556-1561. Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик. - 2 вид., доповн. - Київ, 2011.
16. *Смотрицький М.* Граматика. - Київ, 1979.
17. *Собчук В.* Від коріння до крони : Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV - першої половини XVII ст. - Кременець, 2014.
18. *Тахиаос А.-Э. Н.* Святыя братья Кирилл и Мефодий, просветители славян. - Сергиев Посад, 2005
19. *Фрис В. Я.* Історія кириличної рукописної книги в Україні X - XVIII ст. - Львів, 2003.
20. *Харлампович К.* Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной церкви и веры. - Казань, 1898.
21. *Яременко П. К.* Мелетій Смотрицький. Життя і творчість. - Київ, 1986.
22. *Ярошинський О. Б.* Волинь у роки Української національної революції середини XVII ст. - Київ, 2005

До змістового модуля 2

1. *Березівська Л. Д.* Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія. - Київ, 2008.
2. Велика Волинь : історія освіти і культури. - Житомир, 2011.
3. *Днепров Э. Д., Усачева Р. Ф.* Среднее женское образование в России : учебн. пособие. - Москва, 2009.
4. *Сірополко С.* Історія Освіти в Україні. - 2-ге вид. - Львів, 2001.
5. Волинські Афіни. 1805-1833 : збірн. наук. пр. - Тернопіль, 2006.
6. «Волинські Афіни» - між історією і сучасністю. - Olsztyn ; Кременець, 2015.
7. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. 1918-1920 : док. і матеріали : у 2 т. - Київ, 2006.
8. Київська духовна академія в іменах: 1819-1924 : у 2 т. - Київ, 2015-2017.
9. *Крамар Ю. В.* Західна Волинь 1921-1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя. - Луцьк, 2015.
10. *Перерва В. С.* Церковні школи в Україні (кінець ХVІІІ - поч. ХХ ст.): забутий світ. - Біла Церква, 2014. - Т. 1 : Загальна частина. Рівненська гімназія: 1839-1921. Історія. Спогади. Документи. - Рівне, 2014.
11. *Рожко В.* Духовні православні освітні заклади Волині Х - ХХ ст. - Луцьк, 2002. *Прищеп О.* Міста Волині у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст. Рівне, 2010.
12. *Гончаренко О. М., Гончаренко І. В, Куницький М. П.* Нацистська окупаційна політика у сфері освіти на теренах Райхскомісаріату «Україна» (1941-1944 рр.) : монографія. - Київ, 2014.
13. *Єржабкова Б.* Шкільна справа та шкільна політика в рейхскомісаріаті «Україна» 1941-1944. У світлі німецьких документів. - Київ, 2008.
14. *Кучерена М. М.* Історія Волині 6 1939-1941 рр. : навч. посібн. - Луцьк, 2006.
15. *Самчук У.* Юність Василя Шеремети : роман : у 2 т. - Мюнхен, 1946-1947.
16. *Самчук У.* Волинь : роман : у 3 част., 2 т. - Київ, 1993.
17. *Собчук В.* Історична Волинь : Північний Захід України в регіональному та локальному вимірах минулого. - Кременець, 2017.
18. *Чернов Б. О.* Шкільна освіта і наукові дослідження в Райхскомісаріаті «Україна» (1941 - 1944 рр.) : монографія. - Варшава, 2015.
19. *Теодорович Н. И.* Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии : [в 5 т.] - Почаев, 1888-1903.
20. *Теодорович Н. И.* Волынская духовная семинария: история первоначал. устройства ее и подведомствен. ей училищ : списки воспитанников, окончивших в ней курсы учения, а также начальников и наставников ее в период времени с 1796 по 1900 г. : с прил. портр. митрополита Антония Рафальского и его писем. - Почаев, 1901.
21. *Теодорович Н. И.* История города Кременца Волынской губернии. - 2-е изд., пере- раб. - Седлец, 1904.

22. *Шмит А.* Кременецький ліцей як зразок просвітницької моделі школи на території України у першій половині XIX століття. - Кременець, 2012.
23. *Bewauvois D.* Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich. 1803-1832 : w 2 t. - Rzym; Lublin, 1991.

14. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Бібліотека Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка
2. Бібліотека Кременецького краєзнавчого музею
3. Вебсайт Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua>
4. Електронна бібліотека «Діаспоріана»: <http://diasporiana.org.ua>
5. Електронна бібліотека «Культура України»: <https://elib.nlu.org.ua>
6. Електронна бібліотека «Чтиво»: <http://www.chtyvo.org.ua>

